

An aerial photograph of a busy street in Brussels, Belgium. The street is filled with a large crowd of people, many of whom are walking or pushing strollers. There are several bicycles parked along the sidewalks. On the left, a grey building has a sign that reads "PHARMACIE APOTHEEK". On the right, a red brick building with white window frames is visible. In the background, the city skyline of Brussels is visible, including several tall buildings and a church with a spire. A pink banner is overlaid at the top of the image.

ERFGOED BRUSSEL

December 2019 | Nr032

Dossier **DE STRAAT ANDERS BEKENEN**

Varia **ALEXIS DUMONT**
SAINT-VERHAEGEN

HET GEWEST EN DE STRAAT

EEN COMPLEXE BEHEERSDYNAMIEK

THIBAUT JOSSART

DIRECTEUR STEDENBOUW, URBAN.BRUSSELS

Het gebruik van edele materialen zoals kasseien of natuursteen volstaat niet om de erfgoedwaarde van een publieke ruimte te vrijwaren. Ook het gebruik van traditionele elementen, indien ze geïsoleerd worden uit hun historische context en zomaar naast elkaar worden geplaatst, levert een weinig geslaagd en gekunsteld resultaat op. Het is bijvoorbeeld zinloos om een 'middeleeuws' wegprofiel in kasseien met een centrale afvoergoot voor te stellen voor een neoclassicistische straat die ontworpen werd om te worden afgeboord met uitspringende trottoirs.

Het Koningsplein, op het snijpunt van verschillende uitdagingen (W. Robberechts © urban.brussels).

Dit soort voorbeelden treffen we vandaag maar al te vaak aan. Ze veroorzaken een algemene verwarring in de lezing van de verschillende types wegen of pleinen. Ik wil in deze bijdrage proberen een licht te werpen op de dynamieken die tot deze – vanuit erfgoedperspectief zeer betwistbare – inrichtingen leiden.

FUNCTIONELE OVERWEGINGEN VOOR ALLES

Eén pragmatische realiteit wordt vaak over het hoofd gezien wanneer men deze kwestie voornamelijk erfgoedmatig benadert: wegrichtingen zijn altijd gebaseerd op functionele overwegingen die worden ingegeven door de beschikbare vervoersmiddelen en de wens om het comfort en de snelheid van de weggebruikers te verbeteren. De Romeinse *cardo*, de haussmanniaanse boulevard en de stadsautoweg

uit de tweede helft van de 20ste eeuw hadden allemaal dit gemeen: een stadswijk zo efficiënt mogelijk verbinden met een andere wijk of met een punt buiten de stad en tegelijk deze verbinding in de verf zetten. De stedelijke vorm die daaruit is voortgekomen is in hoofdzaak het gevolg van de aanwezige vervoerswijzen in elk van die periodes, maar ook van de benadrukking van deze assen in de stedelijke ruimte.

De aanvragen voor stedenbouwkundige vergunningen voor straten en pleinen gaan ook vandaag nog in eerste instantie over het functionele aspect van deze ruimten en worden slechts bijkomstig gemotiveerd door esthetische of landschappelijke redenen. De voornaamste doelstelling is het managen van de inbezitneming door en de verdeling van de publieke ruimte voor de verschillende gebruikers en de organisatie van de verkeersstromen. Het

behoud van overblijvende historische elementen en profielen in publieke ruimten is vaak van ondergeschikt belang en vormt slechts een van de variabelen van het project.

MEERDERE ACTOREN

De aanvragen voor vergunningen die op de publieke ruimte slaan worden ingediend door de wegbeheerders en door de actoren die in deze ruimten interveniëren (Gewest, gemeenten, MIVB). Elk van hen heeft in functie van technische of financiële overwegingen specifieke eisen die verbonden zijn met hun vakgebied (bus- en trambanen voor de MIVB, fietspaden, enz.). Hun visie of idee van de publieke ruimte gaat niet noodzakelijk verder dan hun bevoegdheidsdomein.

De bijzondere institutionele context van Brussel gaat gepaard met een vermenigvuldiging van de betrokken

actoren, meer bepaald het Gewest via Brussel Mobiliteit, de 19 gemeenten en de MIVB. Daarbovenop komt nog de interventie van het federale niveau via het Beliris-programma. De omvang van de aanvragen voor stedenbouwkundige vergunningen wordt dus vaak bepaald door het bevoegdheidsbereik van de aanvrager en niet door de formele of historische coherentie van de publieke ruimte.

Deze institutionele logica leidt soms tot inrichtingen die, nadat ze zijn uitgevoerd, als onvolledig of onlogisch worden ervaren. De wandelaar stelt zich dan ook terecht de vraag waarom de herinrichting gedeelten van de publieke ruimte omvat – of niet omvat – die al dan niet intuïtief hadden moeten opgenomen zijn in het project en niet altijd met de ruimtelijke ordening van de plek overeenstemmen.

GESCHIEDEN VERVOERSWIJZEN

De diversificatie van de vervoerswijzen houdt vandaag een specialisatie en een segmentering in van het wegprofiel: eigen banen voor het openbaar vervoer, trottoirzones die exclusief gereserveerd zijn voor voetgangers en fietspaden voor fietsers, zonder nog te spreken over het autoverkeer en de parkeerplaatsen die nog altijd het grootste deel van de publieke ruimte inpalmen.

Elke vervoerswijze legt eigen criteria en normen op aan de publieke ruimte: de breedte van de trottoirs, de breedte en bodemmarkering van de fietspaden, en de technische vereisten van het openbaar vervoer – met name van het tramnet, waarvoor steeds langere perrons worden aangelegd naarmate het rollend materieel langer wordt – alsook de plaatsing van steeds meer palen

voor bovenleidingen die de vroegere bevestiging aan de gevels vervangen. Na al deze technische beperkingen te hebben geschetst, kunnen we de scenografische en ecologische dimensie van de publieke ruimte bekijken en beplantingen overwegen die eventueel hun plaats kunnen vinden in de beperkte lineaire profielen. De weg is immers als een olympisch zwembad verdeeld in evenwijdige banen waarin ieder op zijn ritme en bijna zonder acht te slaan op de andere gebruikers zijn gang gaat.

NOOD AAN ONDERLINGE AFSTEMMING VAN REGLEMENTERINGEN

De toepassing van de regelgeving, zoals de gewestelijke stedenbouwkundige verordening (GSV), bepaalt ook de inrichtingen (trottoirbreedte, circulatie van personen met beperkte mobiliteit, ...). De gewestelijke en gemeentelijke reglementeringen betreffende de publieke ruimte neigen naar een codificatie en dimensionering van de inrichtingen volgens de aard van de gebruikers. Dat betreft zowel de breedte van de trottoirs als van fietspaden en rijbanen om de doorgang van de diverse categorieën weggebruikers te vergemakkelijken en vooral veilig te maken. Ook de recente aandacht voor het milieu heeft implicaties voor de publieke ruimte. De keuze van bekledingsmaterialen en hun uitvoering met doorlaatbare voegen zijn bijvoorbeeld nieuwe reglementaire gegevens, die op hun beurt gevolgen hebben voor toekomstige inrichtingen.

Als we al deze bekommernissen, die op zich alle legitiem zijn, binnen eenzelfde regelgevend kader opnemen, wordt het concept van de publieke ruimte complex en soms onleesbaar.

Een eenvoudige wandeling in de stad, ongeacht het soort wijk, drukt

ons met onze neus op het grote aantal gebruikte materialen, die vaak radicaal verschillen tussen twee straten, zonder dat hiervoor een duidelijke reden is. Over een afstand van enkele tientallen meter kunnen we traditionele cementtegels, kasseien in zwarte lava en veelkleurige straatstenen in Portugees graniet aantreffen. Deze Brusselse bijzonderheid is, behalve door de kleine interventiezones en de diversiteit aan opdrachtgevers, te verklaren door de toename van materialen waarover de ontwerpers van publieke ruimten beschikken. Nooit eerder in de geschiedenis was zo'n brede waaier van verschillende en exotische materialen beschikbaar.

De inrichters van de publieke ruimten gebruikten traditioneel materialen die in de omgeving aanwezig waren, wat de keuze de facto beperkte en de ruimten een globaal coherente aanblik gaf. Vandaag worden we geconfronteerd met individuele projecten van beperkte omvang, zonder continuïteit of interactie met de ruimten die buiten de interventiezone liggen. Dat leidt vaak tot een patchwork van bestratingen en een verlies aan coherentie binnen een wijk, of zelfs binnen een straat, die voor het overige in historisch en architecturaal opzicht een coherent geheel vormt.

NIEUWE PERSPECTIEVEN

De actoren die in de publieke ruimte interveniëren, gedragen zich vaak als kleine dictators die hun regels opleggen in een beperkte ruimte, met een tastbare functionele en technische scheiding als gevolg. Daarom wil de nieuwe regering een nieuwe versie van het Handboek van de Openbare Ruimte uitgeven waarin de landschappelijk kwaliteiten benadrukt worden.

Vertaald uit het Frans

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Leseqque, Griet Meyfroots,
Valérie Orban, Cecilia Paredes,
Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Stéphane Demeter

COÖRDINATIE DOSSIER

Cecilia Paredes en Christophe Loir (ULB)

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

AUTEURS/ REDACTIONELE

MEDEWERKING

Marion Alecian, Aurélie Autenne,
Céline Chéron, Paula Cordeiro,
Françoise Cordier Marie Demanet,
Quentin Demeure, Thibaut Jossart,
Harry Lelièvre Isabelle Leroy, Murielle
Leseqque, Christophe Loir, Griet
Meyfroots, Marc Meganck, Sylvianne
Modrie, Muriel Muret, Cecilia Paredes,
Thomas Schlessler, Christian Spapens,
Francis Tourneur, Tom Verhofstadt.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en de
leden van het redactiecomité

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik Tack,
Ubiquus Belgium NV/SA

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

Graphius Brussels

VERSPREIDING EN

ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

Martin van Berkel, Frédéric Hoebeeck,
Frank Scheelings, Thomas Schlessler,
het team van het Documentatiecentrum
urban.brussels

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal,
urban.brussels (Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
Stedenbouw en Erfgoed)
Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Urban.brussels
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te
betalen toch nog gerechtigden zijn
die niet gecontacteerd werden, dan
worden zij verzocht zich kenbaar
te maken bij Urban.brussels

LIJST MET AFKORTINGEN

AOE - Archief Onroerend
Erfgoed
ARAU - Atelier de Recherches
et d'Action Urbaines
CIDEP Centre d'information, de
documentation et d'étude du patrimoine
ERU asbl Centre d'Études et de
Recherches Urbanistiques
F.R.S. - FNRS - Fonds de la
recherche Scientifique
KBR Koninklijke Bibliotheek
- Bibliothèque royale
KIK-IRPA - Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
MSB - Museum van de Stad Brussel
PMW asbl - Pierres et
Marbres de Wallonie
RTC - Royal Trust Collection
SAB - Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2019/6860/019

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

ERFGOED BRUSSEL REEDS VERSCHENEN

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie. *De straat anders bekeken* is de gelegenheid om de coherentie van de opdrachten van urban.brussels over het fundamentele stedelijke object dat de straat is te bevragen en de geïntegreerde aanpak van zijn acties in het Brusselse landschap duidelijk zichtbaar te maken.

Bety Waknine,
Directeur-generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-184-1